

สรุปรายงานการประชุมกำหนดหัวข้อวิจัย
การประเมินความคุ้มค่าของการคัดกรองโรคทางตาในกลุ่มอายุต่างๆ ในประชากรไทย
วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2557 เวลา 13.30-15.00 น.
ณ ห้องประชุม โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

1. พญ. วัฒนีย์ เย็นจิตร	คณะทันตศัลยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
2. นพ. บุญส่ง วนิชเวชารุ่งเรือง	โรงพยาบาลราชวิถี/ชมรมต้อหินแห่งประเทศไทย
3. พญ. ขวัญใจ วงศ์กิตติรักษ์	สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินี
4. นพ. ชัยสิทธิ์ ศรีทองชัย	สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
5. พญ. สุนิสา สิ้นธวัช	โรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ (วัดไร่ขิง)
6. ผศ. นพ. กิติกุล สีสวงค์	คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี
7. ศ. พญ. วลี ตูลวรรณนะ	คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. คุณจิตติมา ศรศุกุลรัตน์	สำนักบริหารการสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข
9. คุณพัชรินทร์ พลพริกษ์	คณะทันตศัลยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
10. ดร. นพ. ยศ ศิริพัฒนานานนท์	โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ
11. ภญ. ปุณฺณพร กิ่งแก้ว	โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ
12. นายทรงยศ พิลาสันต์	โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ

เริ่มการประชุมเวลา 13.30 น.

การประชุมในครั้งนี้มีขึ้นเพื่อกำหนดหัวข้อวิจัยการประเมินความคุ้มค่าของการตรวจคัดกรองโรคตาในกลุ่มอายุต่างๆ ในประชากรไทย รวมถึงรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญถึงรูปแบบของการดำเนินงานวิจัย

นักวิจัยได้นำเสนอผลการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับการตรวจคัดกรองโรคตา โดยพบว่าจากการสำรวจสถานะตาบอดสายตาสายตาเลือนราง โรคตาที่เป็นปัญหาสาธารณสุข ครั้งที่ 4 ในประเทศไทย พ.ศ. 2552 มีโรคตา 6 โรคที่เป็นปัญหาสำคัญทางจักษุสาธารณสุขของประเทศไทย คือ ก่อให้เกิดปัญหาสายตาดำมืด (ตาบอดและสายตาสายตาเลือนราง) ได้แก่ สายตาดำมืด (และไม่มีแว่นสายตาใส่) ต้อกระจก ต้อหิน ตาเหล่ เบาหวานขึ้นจอประสาทตา และจอประสาทตาเสื่อมในผู้สูงอายุ โดยโรคที่ก่อให้เกิดตาบอดในประชากรไทยมากที่สุด คือ โรคต้อกระจกและต้อหิน ตามลำดับ ทั้งนี้โรคต้อหินก่อให้เกิดการตาบอดชนิดถาวร ที่ไม่สามารถรักษาและกลับคืนได้

ในปัจจุบัน โรคตาที่เป็นปัญหาจักษุสาธารณสุขข้างต้นได้มีแนวทางการคัดกรองในประเทศไทย ดังนี้

- สายตาดำมืด – มีแนวทางการคัดกรองสำหรับเด็กในชั้นประถมศึกษา ซึ่งปัจจุบัน สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ได้ให้ทุนสนับสนุนโครงการนำร่องในการดำเนินการคัดกรองสายตาดำมืดในเด็กชั้นประถมศึกษา และให้การรักษาด้วยการใส่แว่นสายตาใน 10 จังหวัดทั่วประเทศ
- ต้อกระจก – สปสช. ได้มีโครงการเชิงรุกในการสนับสนุนการคัดกรองและผ่าตัดรักษาโรคต้อกระจกในผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งดำเนินการอยู่ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ
- ต้อหิน – ยังไม่มีแนวทางการคัดกรองในประเทศไทย
- ตาเหล่ – ยังไม่มีแนวทางการคัดกรองในประเทศไทย
- เบาหวานขึ้นจอประสาทตา – มีการดำเนินการคัดกรองในผู้ป่วยโรคเบาหวาน (เป็นการคัดกรองโรคแทรกซ้อนในผู้ป่วยเบาหวาน) อยู่ในทุกสถานพยาบาล
- จอประสาทตาเสื่อม – ยังไม่มีแนวทางการคัดกรองในประเทศไทย

โรคต้อหิน ตาเหล่ และจอประสาทตาเสื่อม เป็นโรคทางตาที่เป็นปัญหาสุขภาพสาธารณสุขและยังไม่มีมาตรการคัดกรองในประเทศไทยอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม จากการนำเสนอผลการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพสาธารณสุขให้แก่ คณะทำงานคัดเลือกหัวข้อปัญหาสุขภาพและเทคโนโลยีด้านสุขภาพเข้าสู่การประเมินเพื่อพัฒนาชุดสิทธิประโยชน์ภายใต้ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2556 คณะกรรมการได้ให้ความเห็นว่าควรพิจารณาศึกษาความเป็นไปได้และความคุ้มค่าของการคัดกรองโรคต้อหินหรือตาเหล่ในประชากรไทย เนื่องจากโรคต้อหินเป็นโรคที่ก่อให้เกิดปัญหาตาบอดถาวรและโรคตาเหล่เป็นปัญหาตาที่สำคัญในเด็กซึ่งในอนาคตจะเป็นกำลังแรงงานที่สำคัญของประเทศ

ที่ประชุมได้ให้ข้อคิดเห็นต่อการคัดกรองโรคต้อหินดังนี้

โรคที่น่าสนใจและควรทำการศึกษาเพื่อให้มีการคัดกรอง คือ โรคต้อหิน เนื่องจากเป็นโรคที่ไม่แสดงอาการ ผู้ป่วยจะไม่ทราบว่าเป็นโรคต้อหิน และจะมาพบแพทย์เมื่ออาการเป็นมากแล้ว ในขณะที่โรคจอประสาทตาเสื่อมผู้ป่วยจะเริ่มรู้ตัวจากประสิทธิภาพการมองเห็นที่ลดลง (ตามัว) นอกจากนี้ในการดำเนินการคัดกรองโรคใดโรคหนึ่งต้องคำนึงถึง 2 ประการ ได้แก่ ขนาดของปัญหา (magnitude) และความรุนแรงของโรค (severity) โดยโรคต้อหินนั้นเป็นโรคที่มีขนาดปัญหาค่อนข้างมากคือร้อยละ 9-10 ของประชากรไทย และเป็นโรคที่ก่อให้เกิดปัญหาตาบอดถาวรชนิดที่ไม่สามารถกลับคือได้ทั้ง 2 ข้าง ในขณะที่โรคตาเหล่มีขนาดของปัญหาน้อยกว่า และไม่ก่อให้เกิดปัญหาตาบอดทั้ง 2 ข้าง (แต่มีปัญหาดาบอดข้างเดียว)

อย่างไรก็ตามยังมีเรื่องที่ต้องนำมาพิจารณา ได้แก่

1. ประเภทของโรคต้อหินที่ควรคัดกรอง เนื่องจากระบาดวิทยาของประเทศไทยแตกต่างจากของต่างประเทศที่มีต้อหินมุมเปิด (Open Angle Glaucoma: OAG) มากกว่าต้อหินมุมปิด (Angle Closure Glaucoma: ACG) ในขณะที่ประเทศไทยมีต้อหินมุมเปิดและมุมปิดพอๆ กัน
2. การตรวจวินิจฉัยโรคต้อหินในปัจจุบันดำเนินการโดยจักษุแพทย์ ซึ่งต้องใช้วิธีการคัดกรองหลายๆ วิธีประกอบเข้าด้วยกันเพื่อใช้ในการวินิจฉัยโรค เช่น การวัดความดันตา การวัดลานสายตา การถ่ายภาพจอประสาทตาเพื่อหา cup-to-disc ratio หรือตรวจสอบ nerve fiber bundle defect ซึ่งหลายวิธีต้องอาศัยประสบการณ์ของจักษุแพทย์ในการวินิจฉัย นอกจากนี้การตรวจวินิจฉัยบางรายการ เช่น การวัดลานสายตา ยังใช้เวลาค่อนข้างนาน (7-8 นาทีต่อข้าง) ดังนั้นการตรวจคัดกรองในประชากรทั้งหมด (mass screening) อาจเป็นไปได้ยาก หากมีการคัดกรองอาจพิจารณาดำเนินการในประชากรกลุ่มเสี่ยง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการตรวจคัดกรองโรคต้อหิน หลายชนิดมีราคาแพงและไม่สามารถพกพาได้สะดวก ซึ่งการคัดกรองโรคเชิงรุกในพื้นที่อาจไม่สามารถทำได้โดยง่าย สำหรับอุปกรณ์ที่สามารถพกพาได้ง่าย เช่น เครื่องวัดความดันตาแบบไม่สัมผัส (non-contact tonometer) อาจมีปัญหาในเรื่องความแม่นยำและความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้การตรวจวัดความดันตาไม่จำเพาะต่อโรคต้อหิน (ผู้ป่วยต้อหินบางรายอาจมีความดันตาไม่สูง)
4. ในการคัดกรองโรคต้อหินในระดับประชากรนั้น หากต้องการดำเนินการในเชิงรุกและได้ผลการคัดกรองจำนวนมาก ต้องเป็นการคัดกรองที่ดำเนินการโดยบุคลากรทางสาธารณสุขด้านอื่นที่ไม่ใช่แพทย์ เนื่องจากจะช่วยเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการคัดกรองของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เนื่องจากจักษุแพทย์มักประจำอยู่ในโรงพยาบาลระดับตติยภูมิ

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับงบประมาณในการคัดกรองโรคต้อหินว่าน่าจะใช้งบประมาณค่อนข้างสูง เพราะจำเป็นต้องมีมาตรการในการรักษาหลังจากคัดกรองแล้ว อย่างไรก็ตามโรคต้อหินเป็นโรคที่รักษาไม่ยาก การรักษาหรือชะลออาการนั้นขึ้นอยู่กับ compliance ของผู้ป่วยเป็นหลัก นอกจากนี้ยารักษาโรคต้อหินในปัจจุบันก็มีราคาถูกลงมาก

จากข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่าการคัดกรองในระดับประชากรแบบ mass screening ด้วยวิธีการปกตินั้นอาจเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติทั้งข้อจำกัดในเรื่องของเครื่องมือคัดกรองและบุคลากรสาธารณสุข ทีมวิจัยจึงขอความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับทางเลือกในการศึกษาวิจัยนี้ ว่าควรเป็นการศึกษาหาวิธีการศึกษาความคุ้มค่าของการคัดกรองโรคต้อหินในประชากรกลุ่มเสี่ยง หรือการจัดทำ clinical prediction score เพื่อใช้ในการคัดกรองโรคต้อหิน

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นว่าปัจจุบันประเทศไทย ไม่มี indicator ที่ชัดเจนในการคัดกรองผู้ป่วยโรคต้อหิน มีเพียงการวัดความดันลูกตาในผู้ที่อายุมากกว่า 40 ปีเท่านั้น ซึ่งโรงพยาบาลที่สามารถวัดความดันลูกตาผู้ป่วยได้ มีประมาณ 66 แห่งในประเทศไทยซึ่งค่อนข้างครอบคลุมทุกจังหวัดในประเทศไทย อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้กล่าวแล้วว่า การวัดความดันตา ไม่ใช่ตัวชี้วัดที่ดีในการวินิจฉัยผู้ป่วยโรคต้อหิน

ในการตรวจวินิจฉัยโรคต้อหินในประชากรกลุ่มเสี่ยง เช่น ผู้ป่วยโรคเบาหวานนั้น มีความน่าสนใจ อย่างไรก็ตามไม่มีข้อมูลที่ระบุว่าผู้ป่วยเบาหวานจำนวนเท่าใดที่มีโอกาสเกิดต้อหิน (จากการศึกษาภาพถ่ายจอประสาทตาในอดีตของ นพ.ไพศาล ร่วมวิบูลย์สุข พบว่ามีภาพถ่ายจอประสาทตาของผู้ป่วยเบาหวานร้อยละ 10 ที่มีลักษณะคล้ายต้อหิน อย่างไรก็ตามไม่ได้มีการติดตามผู้ป่วยกลุ่มดังกล่าว) และหากพิจารณาในกลุ่มผู้ป่วยเบาหวานเพียงกลุ่มเดียวอาจทำให้ผู้ป่วยต้อหินที่ไม่ได้เป็นเบาหวานถูกละเลยไป ดังนั้นหากเป็นไปได้ควรทำการคัดกรองแบบ mass screening มากกว่า

ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านเห็นด้วยกับการทำ clinical prediction score โดยให้ข้อคิดเห็นว่าหากจะมีการทำ clinical prediction score ควรมีการศึกษาเพื่อหา parameter ที่แม่นยำที่สามารถทำได้โดยบุคลากรด้านสุขภาพด้านอื่นๆ ที่ไม่ใช่จักษุแพทย์ในการคัดกรองโรคต้อหิน ซึ่งหาก parameter สำหรับ clinical prediction score เป็นข้อถามที่ไม่ยากและไม่ซับซ้อน ทางทีมวิจัยสามารถวางไปกับข้อถามเกี่ยวกับคัดกรองโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง ซึ่ง สบสข. ได้มีการดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในปัจจุบัน หรืออาจพิจารณาพ่วงกับการคัดกรองโรคต้อกระจกที่มีอยู่ในปัจจุบัน

การพัฒนา clinical prediction score มี 3 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่

1. การพัฒนาชุดคำถาม โดยเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมถึงปัจจัยเสี่ยงที่สัมพันธ์กับการเกิดโรคต้อหิน ซึ่งภายหลังจากการทบทวนวรรณกรรมจะมีการประชุมผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบผลการศึกษาปัจจัยเสี่ยงดังกล่าว หลังจากนั้นจะมีการพัฒนาข้อคำถามที่เป็นปัจจัยเสี่ยงเพื่อใช้ในการศึกษาแบบ case-control study แล้วทำการวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อให้เหลือข้อคำถามจำนวนไม่มากที่มีความสำคัญอย่างและปัจจัยเสี่ยงที่สัมพันธ์กับการเกิดโรคต้อหินในคนไทย
2. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของชุดคำถาม หรือการทำ external validation โดยการนำชุดคำถามนี้ไปใช้กับผู้ป่วยต้อหิน (คนละกลุ่มกับผู้ป่วยทำ case-control study)
3. การหาความไวและความจำเพาะของชุดคำถาม โดยนำชุดคำถามไปทดสอบในกลุ่มประชากรทั่วไป โดยกลุ่มประชากรที่ตอบชุดคำถามนั้น จะต้องมีการตรวจวินิจฉัยด้วยวิธีการมาตรฐานเพื่อหาโรคต้อหินด้วย

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม ดังนี้

- ในการทำ clinical prediction score ข้อมูลที่สำคัญที่สุดในการช่วยการคัดกรอง คือ family history โดยแนะนำให้เลือกผู้ป่วยที่ต้องตรวจร่างกายอยู่แล้ว และไม่ต้องเสียเงิน
- ทีมวิจัยควรศึกษาการสำรวจต้อหินระดับโลก ที่มักใช้อ้างอิงกันในปัจจุบัน
- ทีมวิจัยควรศึกษา rand score ของโรค glaucoma ที่ดำเนินการโดย UCLA
- ในอนาคตควรพิจารณาร้านขายยา ซึ่งอาจมีศักยภาพในการเป็นหน่วยบริการคัดกรองโรคได้

นพ.บุญส่ง วณิชเวฬารุ่งเรือง ประธานชมรมโรคต้อหิน ตกลงให้ความร่วมมือโดยเป็นนักวิจัยหลักร่วมกับนักวิจัย HITAP ในการดำเนินโครงการนี้ และจะติดต่อจักษุแพทย์ท่านอื่นๆ เข้าร่วมในโครงการด้วย

ในลำดับถัดไปทีมวิจัยจะพัฒนาข้อเสนอของการศึกษาและนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาอีกครั้งในวันอังคารที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2557 เวลา 9.00-12.00 น. ที่ห้องประชุม โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ

ปิดการประชุม เวลา 15.00 น.